

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI INSONIY FAZILATLARNI BAHOLOVCHI FRAZEOLOGIZMLAR TADQIQI

Raximova Maftuna Ziyadullayevna

magistratura talabasi, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola frazeologizmlar haqida umumiy ma'lumot berish bilan birga ingliz va o'zbek tillarida mavjud, badiiy asarlarda, og'zaki nutqda, ommaviy axborot vositalarida uchraygan insoniy fazilatlarni aks ettiruvchi frazeologik birlik tahliliga bag'ishlanadi. Qolaversa, frazeologiya bilan bog'liq kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun kerakli tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: turg'un birikma, leksema, ko'chma ma'no, madaniyat, an'ana, adabiy til, og'zaki til.

STUDYING PHRASEOLOGISMS EXPRESSING HUMAN TRAITS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Rakhimova Maftuna

graduate student, Uzbek state university of world languages

Abstract: In addition to general information about phraseology, this article is devoted to the analysis of phraseological units in English and Uzbek languages that reflect human traits found in literature, oral speech, and mass media. Furthermore, necessary recommendations for future scientific research related to phraseology are presented.

Key words: fixed combination, lexeme, figurative meaning, culture, tradition, literary language, oral language.

ИЗУЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, ВЫРАЖАЮЩИХ ЧЕРТЫ ЧЕЛОВЕКА В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Рахимова Мафтуна Зиядуллаевна

магистрант, Узбекский государственный университет мировых языков

Аннотация: Помимо общих сведений о фразеологии, данная статья посвящена анализу фразеологизмов английского и узбекского языков, отражающих человеческие качества, встречающиеся в произведениях искусства, устной речи, средствах массовой информации. Кроме того, представлены необходимые рекомендации для будущих научных исследований, связанных с фразеологией.

Ключевые слова: устойчивое сочетание, лексема, переносное значение, культура, традиция, литературный язык, устная речь.

KIRISH

Frazeologizm yoki frazeologik birlik deb ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan, ma'noviy jihatdan o'zaro bog'liq so'z birikmasi yoki gapga teng keladigan, yaxlitligicha ko'chma ma'noda qo'llanadigan va bo'linmaydigan, barqaror (turg'un) bog'lanmalarning

umumiy nomiga aytiladi [1.] Frazeologik birliklar nutq jarayoniga tayyor material sifatida qo'llaniladigan, semantik va leksik-grammatik jihatdan o'zgarma tarkibga ega turg'un birlikma hisoblanib, tarkibidan biror qismni chiqarib tashlash, tushirib qoldirish mumkin emasligi bilan boshqa so'z qurilmalaridan farq qiladi.

Frazemada ikki va undan ortiq leksema o'z leksik ma'no mustaqilligini yo'qotgan holda bir umumiy ma'no markaziga bo'ysunadi, frazemadan yaxlitligicha anglashiladigan ma'noni gavdalandirish uchun xizmat qiladi. Frazemadan anglashiladigan ma'no uning tarkibidagi leksemlardan anglashiladigan ma'nolarning oddiy yig'indisi bo'lmay, umumlashma, ustama ma'no, ayni vaqtda ko'chma ma'no sifatida gavdalanadi. Masalan, jon(i)ni jabborga bermoq frazemasida 'bor kuchini safarbar qilgani holda faoliyat ko'rsatmoq' ma'nosini anglatadi; bu ma'no – *jon, jabbor, ber* leksemlari anglatadigan ma'nolarning oddiy yig'indisi emas, balki ma'lum obrazga asoslanadigan umumlashma ko'chma ma'no hisoblanadi.

ASOSIY QISM

O'zbek tilida insoniy fazilatlarni aks ettiruvchi frazemalar, asosan, o'zbek adabiyotida va kishilar nutqida ko'plab uchraydi. Bu frazeologizmlar insoniy fazilatlarni ifodalash, insonlarga xabarni ta'sirli qilib yetkazish va nutqda kuchli his-tuyg'ularni ifodalash maqsadida ishlatiladi.[2.] O'zbek tilidagi bunday birliklar o'zbek xalqi tarixi, madaniyati, urf-odatlarini, marosim va an'analari hamda o'zbek xalqining o'ziga xos adabiyoti va adabiy tiliga bog'liq bo'lib, quyidagi insoniy fazilatlarni ifodalaydi.

- do'stlik,
- bilimdonlik,
- mardlik,
- matonat,
- hurmat,
- mehnatsevarlik,
- halollik,
- salomatlik

Frazeologizmlar, asosan, belgi va harakat ifodalaydi. Demak, ular Grammatik jihatdan belgi yoki harakat bildiruvchi so'z turkumiga mansub[3.] Quyidagi misollar orqali o'zbek tilida insoniy fazilatlarni aks ettiruvchi frazeologizmlarga misollar ko'rib o'tamiz:

- *yulduzni benarvon uradigan* - o'taketgan olg'ir;
- *yog' tushsa* – yalagudek - top-toza;
- *yeru ko'kka ishonmaslik*- o'ta darajada ardoqlash;
- *boshiga ko'tarmoq* yuksak darajada izzathurmat qilmoq;
- *boshi osmonda* — xursand;
- *ko'rpasiga qarab oyoq uzatmoq* - imkoniyatini hisobga olib ish tutmoq;
- *zuvalasi pishiq*- yoshiga nisbatan baquvvat, jismonan barkamol;
- *og'ziga talqon solmoq*- sukut saqlamoq;
- *ko'nglida kiri yo'q* – oqko'ngil;
- *jonini bermoq* – bisotida bor hamma narsasini bermoq;
- *yer tagida ilon qimirlasa biladi* – bilag'on, sezgir;
- *jonini fido qilmoq* – hamma ishga tayyor turish;
- *ko'ngli bo'sh*- rahmdil;
- *ko'ngli keng* -oliyhimmat, sahovatli;
- *lafzida turmoq* – bir so'zli, va'dasini ustidan chiqadigan;
- *ochiq chehrali* – doimo kulib turadigan;
- *og'zidan bol tommoq*- shirinsuxan bo'lmoq.

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ham ingliz madaniyatiga xos do'stlik, qat'iyat, mehnatsevarlik, kreativlik, oliyjanoblik va sabr kabi insoniy fazilatlarni ifodalaydi. Quyida ingliz tilidagi insoniy fazilatlarni ifodalaydigan frazeologik birliklarga misollar keltiramiz:

1. *an old bird* – a person who is experienced, knowledgeable, or wise in a particular area or aspect of life. (hayotning ma'lum bir sohasida tajribali, bilimli va dono odam.)

2. *like a bird in a gilded cage* - this phrase describes someone who appears to be living a comfortable or luxurious life but feels trapped or restricted in some way, just like a bird in a beautiful but confining cage. (bu ibora qulay yoki dabdabali hayot kechirayotganga o'xshab ko'rinadigan, lekin o'zini qandaydir tarzda tuzoqqa tushib qolgan yoki cheklangan his qiladigan odamni, xuddi go'zal, lekin chekka qafasdagi qush kabi tasvirlaydi.)

3. *early bird catches the worm* - this phrase means that those who act promptly or get started early in their endeavors are more likely to succeed or gain an advantage. (bu ibora tezda harakat qiladigan yoki o'z ishini erta boshlaganlar muvaffaqiyatga erishish yoki ustunlikka ega bo'lish ehtimoli ko'proq ekanligini anglatadi.)

4. *free as a bird* - this phrase refers to a sense of freedom or liberation, often used to describe someone who is unburdened by responsibilities or constraints. (bu ibora erkinlik yoki ozodlik tuyg'usiga ishora qiladi, ko'pincha mas'uliyat yoki cheklovlardan xalos bo'lgan odamni tasvirlash uchun ishlatiladi.)

5. *sharp as a tack* - this phrase describes someone who is extremely intelligent, quick-witted, or mentally astute. (bu ibora nihoyatda aqlli, tez zehni yoki aqli ziyrak kishini tasvirlaydi.)

6. *bright as a button* - this phrase refers to someone who is intelligent, clever, or quick to understand things. (bu ibora aqlli, zukko yoki narsalarni tez tushunadigan kishini bildiradi.)

7. *sweet as sugar* - this phrase describes someone who is exceptionally kind, pleasant, or affectionate. (bu ibora o'ta mehribon, yoqimli yoki mehribon kishini tasvirlaydi.)

8. *heart of gold* - this phrase refers to someone who has a kind, caring, and generous nature. (bu ibora mehribon, g'amxo'r va saxovatli tabiatga ega bo'lgan kishini anglatadi.)

9. *sweet soul* - this phrase emphasizes the inherent kindness, compassion, and warmth of someone's character. (bu iborada kimningdir fe'l-atvoriga xos bo'lgan mehr-oqibat, rahm-shafqat, iliqlikni ta'kidlaydi.)

10. *sweet-natured* - this phrase indicates someone who consistently exhibits a kind, gentle, and considerate demeanor. (bu ibora doimiy ravishda mehribon, muloyim va e'tiborli xulq-atvorni namoyon etadigan kishini bildiradi.)

11. *sweet talker* - this phrase refers to someone who has a charming and persuasive way of speaking, often using compliments or kind words to win others over. (bu ibora maftunkor va ishonarli so'zlash tarziga ega bo'lgan, ko'pincha boshqalarni o'ziga jalb qilish uchun iltifot yoki yaxshi so'z ishlatadigan kishini anglatadi.)

12. *old soul* - this phrase describes someone who possesses wisdom, maturity, or interests that are beyond their years. (bu ibora donolik, yetuklik yoki juda ko'p qiziqishlarga ega bo'lgan kishini tasvirlaydi.)

13. *heart on their sleeve* - this phrase describes someone who openly and transparently displays their emotions or feelings. (bu ibora o'z his-tuyg'ularini yoki his-tuyg'ularini ochiq va oshkora namoyon qiladigan odamni tasvirlaydi.)

14. *a shoulder to lean on* - this phrase signifies someone who is supportive, understanding, and willing to offer comfort or assistance to others in times of need. (u ibora yordam beradigan, tushunadigan va muhtoj paytda boshqalarga tasalli yoki yordam berishga tayyor odamni anglatadi.)

15. *a breath of fresh air* - this phrase refers to someone who brings a refreshing and positive change or perspective to a situation or environment.(bu ibora vaziyat yoki muhitga tetiklantiruvchi va ijobiy o'zgarish yoki nuqtai nazar olib keladigan kishiga ishora qiladi.)

16. *a ray of sunshine* - this phrase describes someone who brings joy, happiness, or positivity wherever they go.(bu ibora qayerga bormasin, quvonch, baxt yoki ijobiylik olib keladigan odamni tasvirlaydi.)

17. *a diamond in the rough* - this phrase describes someone who has great potential or hidden qualities that are not immediately apparent.(bu ibora katta salohiyatga ega yoki darhol ko'zga tashlanmaydigan yashirin fazilatlariga ega bo'lgan odamni tasvirlaydi.)

XULOSA

Ingliz va o'zbek tillarida inson fazilatlarini baholovchi frazeologik birliklarni o'rganish idiomatik iboralar va ularning madaniy ahamiyatini ham har tomonlama tahlil qilishni nazarda tutadi [4.] Quyida ingliz va o'zbek tilida mavjud frazeologik birliklarni o'rganish orqali qilingan xulosalar bilan bo'lishamiz:

1. Cultural Insight. Frazeologik birliklarni o'rganish ingliz va o'zbek tillarining madaniy jihatlari va tarixi haqida ma'lumotlarga ega bo'lish imkonini berdi. Bu iboralar ko'pincha jamiyatning qadriyatlarini, e'tiqodlari va an'analarini aks ettirishi bilan ajralib turadi. Ularni o'rganish orqali inson ushbu tillar qo'llanilayotgan madaniy kontekstlarni chuqurroq anglab yetadi.

2. Tarixiy qarashlar. Frazeologik birliklar tarixiy jihatlarni ham yoritishi mumkin. Ayrim idiomatik iboralar tarixiy voqealar, adabiy asarlar yoki xalq og'zaki ijodidan kelib chiqqan bo'lib, o'tmish aks-sadosini o'zida mujassam etadi va bu tillar evolyutsiyasini har tomonlama tushunishga hissa qo'shadi.

3. Lingvistik qo'llanish. Frazeologik birliklarni o'rganish nazariy tahlil doirasidan tashqari, ularning og'zaki va yozma tilda qo'llanilishini o'rganadi. Tadqiqotchilar ushbu iboralar kundalik suhbatlar, adabiyotlar, ommaviy axborot vositalari yoki muayyan sohalar kabi turli kontekstlarda qanday qo'llanilishini o'rganishlari mumkin [5.] Ulardan foydalanish usullarini tushunish ular bajaradigan ijtimoiy va kommunikativ funksiyalarni tushunishga yordam beradi.

Bir so'z bilan aytganda, ingliz va o'zbek tillarida inson fazilatlarini baholovchi frazeologik birliklarni o'rganish madaniy, tarixiy, semantik va sotsiolingvistik jihatlarni qamrab oluvchi ko'p qirrali tahlilni o'z ichiga oladi. Bu izlanishlar orqali tillarning madaniy merosi, lisoniy nozikliklari, insoniy fazilatlar ifodasini chuqurroq tushunishga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTAR RO'YXATI

1. Rahmatullayev Sh., O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari, T., 1966.
2. Rahmatullaev Sh. Leksema va frazema ma'nosini komponent tahlilning ba'zi natijalari // O'zbek tili va adabiyoti. 1986. № 3. – B. 19-20;
3. Rahmatullaev Sh. O'zbek tilida fe'l frazemalarning bog'lashuvi. - Toshkent: Universitet, 1992. – B. 12-32.
4. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi masalalari. DDA. – Toshkent: 2000. – B. 50.
5. A.P.Cowie and P. Howarth. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. 1998. - p. 56-78.
6. Tog'ayev T.M., Tavaldiyeva G.N., Akromova M. O'zbek tilining kirill va lotin alifbolaridagi imlo lug'ati. –Toshkent: "Sharq", 2015. 431 b.